

HOLLANDA'DA ANAYASAYA UYGUNLUK DENETİMİ

Sjoerd ROYER*

1. Hollanda Krallığı'nda hiçbir dönemde anayasa mahkemesi bulunmamıştır. Buna rağmen, Hollanda Yüksek Mahkeme Başkanı olarak, Türk Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşunun 30 ncu yıldönümü münasebetiyle düzenlenen bu sempozyuma katılma konusunda nazik davetinizi kabul etmem için geçerli sebebim olduğumu söyleyebilirim.

Hollanda Anayasası, anayasaya uygunluk denetimini yasaklamış olmasına rağmen, aynı zamanda yargı erkini yasaların uluslararası anlaşmalarda belirtilen temel haklarla uyumlu olmasını denetlemekle görevlendirmiştir. Yüksek Mahkeme bu görevi yerine getirirken anayasaya uygunluk denetimi sürecini tam olarak yansıtan bir sonuca ulaşmaktadır.

Sempozyuma katılımımın bir başka sebebi ise ülkemde hukuk adamları, politikacılar ve hukuk fakülteleri arasında süregelen canlı bir tartışmadır. Konu ise yargı erki tarafından yürütülen anayasaya uygunluk denetiminin anayasada da yer alıp almaması. Hükümetin konu hakkında görüş istemesi üzerine, Yüksek Mahkeme, üyeleri arasındaki yaygın görüşe göre, anayasada yer alan temel haklar ışığı altında yasaların anayasaya uygunluğunun denetimine izin verilmesi tavsiyesinde bulunmuştur. Şu an, bu tartışmanın en sonunda anayasa değişikliği ile sonuçlanacağı tahmininde bulunmak zor olsada, bu yöndeki ihtimal yüksek görünmektedir.

Bu ilginç konu üzerinde birkaç saptamada bulunmak istiyorum.

2. Bu tartışmada yanıtlanması gereken ilke sorunu, anayasayı yorumlamak ve böylece onu geliştirmek konusunda nihai olarak en uygun otoritenin kim olduğudur. Yasama organı mı yoksa yargı gücü mü? Ülkemde geleneksel olarak bu soru yasama organı lehine yanıtlanmıştır. Bu kararın altında yatan görüş, anayasa da dahil olmak üzere hukukun statik bir yapıya sahip olmayıp aksine sürekli değişime ma-

(*) Hollanda Yüksek Mahkeme Başkanı

ruz sosyal ve politik yapıdan etkilenen bir yapıya sahip olduğudur. Bu sebeple, anayasayı yorumlama hakkı geleneksel olarak hükümete ve parlamentoya bırakılmıştır. Ne de olsa, söz konusu organlar toplumda olup biteni en iyi yansıtacak bir yapı ve konuma sahiptir. Aynı yapının, bağımsızlığı ancak son söz sahibi olmadığı takdirde kabul edilebilecek bir yargı erki için doğruluğu tartışmalıdır. Şüphesiz, anayasanın yorumlanması konusunda yasama gücünü son söz sahibi kılarken, bu organın anayasaya aykırı yasalar çıkarmayacağı farzedilmektedir. Hukuk devleti ilkelerinin geçerli olduğu her devlette hukuk düzeni nihai olarak devletin en yüksek organlarına duyulan güven üzerine kurulur.

Bu arada, Hollanda'da yasaları çıkaran meclisin aynı zamanda anayasayı da hazırladığı not edilmelidir. Anayasaya uygunluk denetimi ile ilgili yasa, mahkemeleri bağımsız statüleri nedeniyle kaçınmaları gereken politik çatışma içine çekilmekten korumuş olmaktadır. Dahası, belirli bir süredir yürürlükte olan bir yasa aniden yargısal bir kararla iptal edilecek olursa hukuki istikrar da tehlikeye girmiş olacaktır.

3. Yasama organının anayasaya aykırı yasalar çıkarmayacağı varsayımına rağmen, burada bir problem ortaya çıkmaktadır. Hükümet ve meclis tarafından çıkarılacak yasalar çok doğal olarak genel nitelikli olacaktır ve genel bir yasal hükmün belirli olaylara uygulanması sonucu anayasaya aykırı sonuçların ortaya çıkmayacağı garantisizdir. İşte bu yüzden ki, Yüksek Mahkeme'nin anayasanın temel hak ve özgürlükleri düzenleyen birinci bölümü için anayasaya uygunluk denetimini yasaklayan hükme bir istisna getirilmesi görüşü tartışma alanı bulmaktadır.

Anayasanın diğer hükümleri için de anayasaya uygunluk denetiminin geçerli olmasına karşı bu derece ciddi itirazlar görülmemektedir. Hatta, anayasaya uygunluk denetiminin anayasaya konması lehindeki tartışmaların, temel haklar söz konusu olduğunda anayasanın diğer hükümlerine nazaran çok daha güçlü olduğu inkar edilemez. Temel haklar, bireysel özgürlüklerin siyasi iktidara karşı korunmasında çok önemli bir rol oynamakta olup günümüzde kısmen bu konuda uluslararası hukuktaki gelişmeler sebebiyle daha fazla önem kazanmıştır. Yasa koyucunun temel hak ve özgürlükleri tanımada yetersiz kalmasına karşı güvenceleri de içermek üzere bu alanda daha fazla güvence elde etme isteği anlaşılabilir bir durumdur. Bu tür güvenceleri tasarlayanların anayasaya uygunluk denetimi fikrini benimsemiş olmaları da, mahkemelerin temel hak ve özgürlüklerin en başta gelen koruyucuları olmaları sebebiyle aynı derecede anlaşılabilir niteliktedir.

Durumun böyle olmasına rağmen, temel haklar açısından anayasa-ya uygunluk denetiminin getirilmesi lehine görüşlerin bu konudaki itirazların üstesinden gelebilmek için halen yetersiz kaldığı düşünülmektedir.

4. Ancak, Hollanda mahkemeleri, herhangi bir davayı görürken genel bir yasa hükmünün ilgili davada uygulanmasının anayasada belirtilen temel haklardan birine aykırı bir sonuç doğurması halinde hiçbir şey yapamaz bir konumda değildir.

Daha biraz evvel uluslararası hukukun gelişmesine işaret etmiş-tim. Bu bağlamda, Hollanda açısından iki uluslararası anlaşma özel önemi taşımaktadır: 4 Kasım 1950'de Roma'da imzalanıp 1954'te de Hollanda'da yürürlüğe giren İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi ve 19 Aralık 1966'da New York'ta imzalanıp 1979'da da ülkemizde yürürlüğe giren Siyasi Haklar Sözleşmesi. Anayasa, Hollanda'da yürürlükte olan yasal düzenlemele-rin uluslararası anlaşma hükümlerine aykırı olması durumunda uygulanamayacağı emretmektedir. Böylece ülkemizdeki bu hükümlerin iç yasaklardan hatta anayasadan bile önce geldiği görülmektedir. Ve alt kuralın üst kurala aykırı olmaması genel hükmü burada açıkça uygulanmaktadır.

Anayasada sıralanan temel haklar aynı zamanda yukarıda değin-diğim iki anlaşmada da yer almaktadır. Bu anlaşma hükümleri kendili-ğinden yürürlüğe girer nitelikte olduğundan ayrıca Hollanda hukuku açısından onaylanması gerekmez. Bu suretle, genel yasa hükümlerinin uygulanması herhangi bir davada temel haklara aykırı sonuçlar doğu-racak olursa, Hollanda vatandaşları anlaşmanın sağladığı hakların yerine getirilmesini talep edebilir ve bu konuda Hollanda mahkemeleri yetkilidir.

Bu bağlamda, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin uygulanmasın-dan Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Avrupa İnsan Hakları Mah-kemesi'nin sorumlu olduğu hatırlanmalıdır. Bu organların içtihat hukuku ülkemizde yakından takip edilmekte ve iç içtihat hukukunu önemli ölçüde etkilemektedir.

5. Sonuç olarak, anayasa ile uyum sağlamak amacıyla anayasaya uygunluk denetimi için verilen mücadele bugün eskisi kadar güçlü de-ğildir. Ancak, politikacılar arasında hiç bir yönden anlaşma sağlana-madığını söylemeliyim. Burada tartışma ayrıcalığına sahip olduğum bu soruna nihai çözümü siyasi arenada verilecek bir güç mücadelesi sonucu olacağı hatırdta tutulmalıdır.